

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

#**MİLLİ**
TEKNOLOJİ
HAMLESİ

TR41 BÖLGESİ İLLERİ TEŞVİK BELGELİ YATIRIMLARIN ANALİZİ

bebka.org.tr

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

Işıktepe OSB Mahallesi Arıtma Caddesi No:22

16215 Nilüfer/Bursa TÜRKİYE

Tel: +90 224 211 13 27

Fax: +90 224 211 13 29

E-posta: bebka@bebka.org.tr

Web Sitesi: www.bebka.org.tr

Sayfa Sayısı: 18

Mart 2024, Bursa

TR41 BÖLGESİ İLLERİ TEŞVİK BELGELİ YATIRIMLARIN ANALİZİ

Yayın Sahibi

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

© BEBKA tarafından hazırlanmış ve yayınlanmıştır.

Özel ve tüzel kişiler tarafından izinsiz çoğaltılamaz, dağıtılamaz ve satılamaz.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Yatırımlara sağlanan teşvikler konusu küreselleşmenin de etkisiyle günümüzde sadece bir iç mesele olmaktan çıkmış, bölgesel hatta uluslararası boyut ve önem kazanmıştır. Devletler tarafından yürütülen teşvik politikası ve araçlarının yatırım kararı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu kabul edilen bir gerçektir.

Teşviklerin yatırım yeri seçiminde önemli bir faktör olması, ülkeler arasında teşvik rekabetine yol açmakta ve devletler birbiriyle yarışmasına her gün artan şekilde çeşitli teşvik imkânları sunmaktadır. Ülkeler vergisel, finansal ya da diğer yatırım teşvik sistemlerinin ya koşullarını daha aşağı çekerek ya da sağlanan teşviklerin seviyesini artırarak, mevcut yatırım teşviklerini çok daha cazip hale getirmeye çalışmaktadırlar.

Bu çalışmada, Türkiye’de 2015-2023 yılları arasında düzenlenen Yatırım Teşvik belgeleri sayılarına, yatırım sektörlerine, istihdam sayılarına, aylara, destek sınıflarına ve yatırım tutarlarına göre TR41 Bölgesi illeri özelinde analiz edilmiştir. Teşvik belgelerinin il bazında sektörlerle göre dağılımından hareketle, illerin hangi tür teşvik belgesi alma konusunda uzmanlaştıkları ve ele alınan dönemde teşvik belgelerinin dağılımından yeterli pay alabilme durumları incelenmiştir.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	5
2. TEŞVİK SİSTEMİ	5
3. 2015-2023 YILLARI ARASINDA TR41 BÖLGESİNDE VERİLEN YATIRIM TEŞVİK BELGELERİ	9
3.1. Belge Sayısı, İstihdam ve Sabit Yatırım Tutarına Göre Yatırımlar	8
3.2. Sermaye Türüne Göre Yatırım Teşvik Belgelerinin Dağılımı	12
3.3. Yatırımın Cinsine Göre Yatırım Teşvik Belgelerinin Dağılımı	13
3.4. Sektörlere Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı	14
3.5. Teşvik Belgeli Yatırımların Yıllara Göre Yatırım Büyüklükleri	15
4. SONUÇ	16
KAYNAKÇA	18

TABLolar

Tablo 1. Teşvik Uygulamaları Kapsamında Sağlanan Destek Unsurları	5
Tablo 2. Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destek Unsurları	7
Tablo 3. 01.01.2015 - 30.06.2023 Tarihleri Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri	9
Tablo 4. Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri Sayısına Göre İller	10
Tablo 5. Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri Yatırım Tutarına Göre İller	11
Tablo 6. Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri İstihdam Sayılarına Göre İller	11
Tablo 7. Yabancı Sermayeli Teşvik Belgelerinin İlk 8 İl ve TR41 Bölgesi Dağılımı	12
Tablo 8. Yatırım Cinsine Göre Teşvik Belgelerinin İlk 8 İl ve TR41 Bölgesi Dağılımı	13
Tablo 9. Yatırım Cinsine Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı(Son 10)	14
Tablo 10. Sektörlere Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı (İlk 8 ve TR41 Bölgesi)	14
Tablo 11. Sektörlere Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı (Son 10)	15
Tablo 12. Yatırımlarda İlk 8 ve TR41 Bölgesinin Yıllara Göre Teşvik Belgeli Yatırım Büyüklükleri	16

ŞEKİLLER

Şekil 1. Bölge Sınıflanmasına Göre İllerin Haritası	6
Şekil 2. 2015-2023 Yılları Arasında TR41 Bölgesinde Yıllara Göre Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri	8

KISALTMALAR

EB	: Endüstri Bölgesi
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
TOSHP	: Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı
YTB	: Yatırım Teşvik Belgesi

1. GİRİŞ

Artan rekabet ortamında hem uluslararası hem de ulusal ekonomide maliyet avantajları yaratmak açısından teşvik unsurları önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca orta ve üst ölçekli stratejik ürünlerin ithalat kalemlerinden çıkması için ilave destek unsurları kullanılmaktadır.

TR41 Bölgesi, 3 il arasındaki gelişmişlik farklılıklarının oldukça fazla olduğu ve bu dengesizliklerin çeşitli müdahalelerle azaltılmaya çalışıldığı bir bölge bütünüdür. Bu anlamda TR31 Bölgesinin illerinin her birinin yatırım teşviklerinden yeterince pay alıp alamadıkları kadar, hangi sektörlerde ve hangi özellikte teşvikler almada öne çıktıkları da önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın 1. bölümünde teşvik sistemi genel hatlarıyla özetlenmiştir. 2. bölümde 2015-2023 döneminde düzenlenen yatırım teşvik belgeleri sayılarına, yapıldıkları sektörler, istihdam sayılarına, aylara, destek sınıflarına ve yatırım tutarlarına göre TR41 Bölgesi illeriyle birlikte önde gelen ve son sıralarda yer alan iller analiz edilmiştir.

2. TEŞVİK SİSTEMİ

Teşvik sistemi uygulamasını Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yürütmektedir. Ülkemizde Yatırım Teşvik Sistemi; 15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girmiştir ve 4 farklı uygulamadan oluşmaktadır:

- 1- Genel Teşvik Uygulamaları
- 2- Bölgesel Teşvik Uygulamaları
- 3- Öncelikli Yatırımların Teşviki
- 4- Stratejik Yatırımların Teşviki

Bu uygulamalar kapsamında sağlanacak destek unsurları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1: Teşvik Uygulamaları Kapsamında Sağlanan Destek Unsurları

Destek Unsurları	Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Öncelikle Yatırımların Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		✓	✓	✓
Sigorta Primi (İşçi Hissesi) Desteği*		✓	✓	✓
Faiz veya Kar Payı Desteği**		✓	✓	✓
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓
KDV İadesi***				✓

Tablo 2: Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destek Unsurları

Teşvik Unsurları			Bölgeler					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			✓	✓	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti			✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kurumlar Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı	OSB ve EB Dışı	%15	%20	%25	%30	%40	%50
		OSB ve EB İçi	%20	%25	%30	%50	%50	%55
	Vergi İndirim Oranı	OSB ve EB Dışı	%50	%55	%60	%40	%50	%90
		OSB ve EB İçi	%55	%60	%70	%70	%80	%90
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı) *	Destek Süresi	OSB veya EB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	%80	%90	10 yıl
		OSB veya EB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	6 yıl	7 yıl	12 yıl
	Destek Üst Limiti (Sabit Yatırıma Oranı)	OSB veya EB Dışı	%10	%15	%20	7 yıl	10 yıl	Limitsiz
		OSB veya EB İçi	%15	%20	%25	%35	Limitsiz	Limitsiz
Yatırım Yeri Tahsisi			✓	✓	✓	✓	✓	✓
Faiz veya Kar Payı Desteği	İç Kredi	-	-	3 puan	4 puan	5 puan	7 puan	
	Döviz / Döviz Endeksli Kredi	-	-	1 puan	1 puan	2 puan	2 puan	
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği			-	-	-	-	-	10 yıl

EB: İmalat sanayine yönelik olarak Endüstri Bölgesinde gerçekleştirilen yatırımlar

*Teşvik belgesi düzenlenmesine ilişkin müracaat aşamasında talep edilmesi halinde, vergi indiriminden yararlanılmamak kaydıyla, desteğin sabit yatırım tutarına oranı yatırıma katkı oranının yarısı kadar artırılarak uygulanır.

Ülkemizin ihtiyaçları doğrultusunda; ulaştırma, test merkezleri, eğitim, sağlık, madencilik, savunma sanayi, yüksek teknolojili sanayi vb. yatırımlar öncelikli yatırımlar olarak belirlenmiş ve bu yatırımlara 1. 2. 3. ve 4. bölgelerde gerçekleştirilmiş olsalar dahi 5. bölgede uygulanan destekler sağlanmıştır. Bu yatırımlara, 5.ve 6. bölgede gerçekleştirilmeleri halinde ise kendi bölgelerinde uygulanan destekler sağlanmaktadır.

İthalat bağımlılığı yüksek olan ara malı veya ürünlerin üretimi ve uluslararası rekabet gücünü artırma potansiyeline sahip AR-GE içeriği yüksek, yüksek teknolojili ve yüksek katma değerli yatırımlar stratejik yatırımların teşviki uygulamaları kapsamında desteklenmektedir. Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı (TOSHP) kapsamında Bakanlıkça uygun görülen yatırımlar da stratejik yatırımlar kapsamında desteklenebilecektir. Stratejik yatırımlarda bölge ayırım yapılmaksızın en kapsamlı teşvikler sağlanmaktadır.

Teşvik sisteminde ayrıca; organize sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlar veya imalat sanayine yönelik olarak endüstri bölgesinde gerçekleştirilen yatırımlar, sektörel iş birliğine dayalı yatırımlar, ilin içindeki az gelişmiş olan Bakanlıkça belirlenen ilçelerdeki yatırımlar, vergi indirim ve sigorta primi işveren hissesi desteği açısından alt bölgelerde sağlanan daha avantajlı desteklerden faydalanabilmektedir.

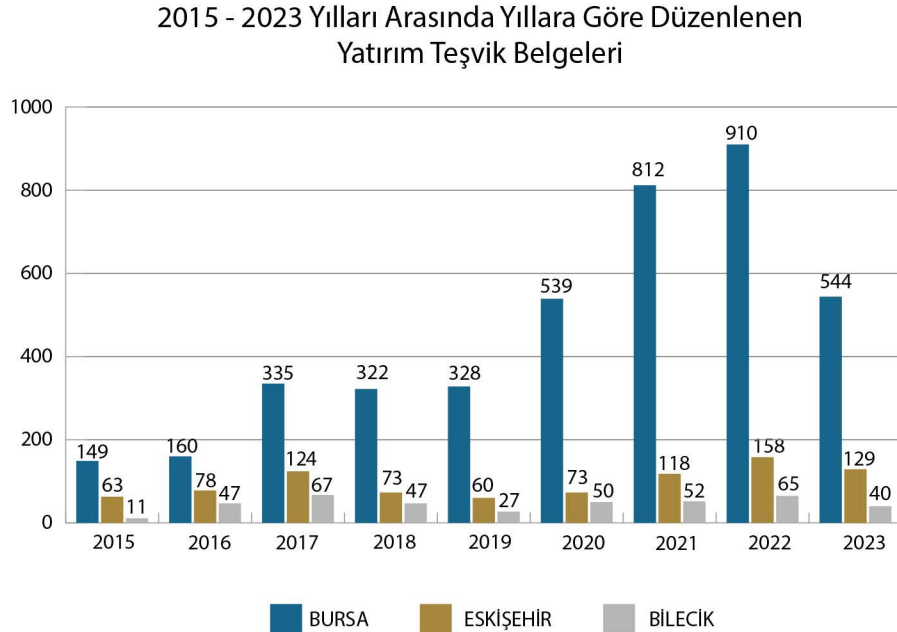
3. 2015 - 2023 YILLARI ARASINDA TR41 BÖLGESİNDE VERİLEN YATIRIM TEŞVİK BELGELERİ

Çalışmada 01.01.2015-30.06.2023 tarihleri arasında düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kullanılmıştır. Veriler TR41 Bölgesi illeri (Bursa, Eskişehir, Bilecik) ölçeğinde değerlendirilerek analiz edilmiştir.

3.1. Belge Sayısı, İstihdam ve Sabit Yatırım Tutarına Göre Yatırımlar

TR41 Bölgesi illerinde yıllara göre alınan yatırım teşvik belgesi sayıları Şekil 2'de gösterilmektedir. 2015 yılından itibaren belge adetlerinde yıllar bazında dalgalı dağılım göze çarpmakla birlikte 2020, 2021 ve 2022 yılları arasında belge adetleri düzenli artış göstermiştir. Bu dönemler pandemi etkilerinin yoğun olarak hissedildiği yıllar olmasına rağmen artışın düzenli ve yüksek olmasının sebebi olarak firmaların işletme maliyetlerinin düşmesi nedeniyle bütçelerin sabit yatırımlara kaydırılması söylenebilir.

Şekil 2: 2015-2023 Yılları Arasında TR41 Bölgesinde Yıllara Göre Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verileri, 2023

Tablo 3'te Türkiye'de 2015-2023 yılları arasında düzenlenen teşvik belgeleri sayısı, buna bağlı öngörülen toplam yatırım tutarları ve istihdam edilmesi düşünülen kişi sayısı verilmektedir. Türkiye'de bu yıllar arasında 70.730 yatırım teşvik belgesi düzenlenmiştir. Tabloya göre **TR41 Bölgesi illeri belge adedi parametresinde ülke toplamından %7,6 oranında pay almaktadır.** Yine sırasıyla istihdam parametresinde %5,8 ve sabit yatırım tutarı parametresinde %9 ülke toplamından pay almaktadır.

Tablo 3.: 01.01.2015-30.06.2023 Tarihleri Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri

Yatırımın Yeri	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam	Yatırımın Yeri	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam
ADANA	1.596	143.183	36.889	KAHRAMANMARAŞ	1.120	59.905	26.978
ADİYAMAN	879	11.276	59.446	KARABÜK	139	4.287	3.363
AFYONKARAHİSAR	1.029	23.075	15.711	KARAMAN	332	8.737	4.841
AĞRI	168	4.664	10.737	KARS	124	2.483	7.098
AKSARAY	574	22.541	18.318	KASTAMONU	301	10.641	8.927
AMASYA	268	6.071	7.594	KAYSERİ	1.307	42.170	24.102
ANKARA	4.141	169.204	99.893	KIRIKKALE	215	8.765	4.843
ANTALYA	2.879	109.912	64.876	KIRKLARELİ	391	44.514	15.095
ARDAHAN	30	393	1.314	KIRŞEHİR	205	7.653	4.553
ARTVİN	98	5.775	2.013	KİLİS	158	7.410	5.275
AYDIN	771	51.483	20.090	KOCAELİ	2.426	181.622	67.674
BALIKESİR	932	57.841	22.282	KONYA	3.145	99.360	43.327
BARTIN	102	9.908	5.914	KÜTAHYA	558	42.458	19.763
BATMAN	1.195	7.720	92.014	MALATYA	814	25.639	61.892
BAYBURT	79	2.609	1.517	MANİSA	1.615	91.324	44.470
BİLECİK	406	38.279	12.464	MARDİN	1.078	16.151	79.510
BİNGÖL	222	6.514	10.256	MERSİN	1.611	152.018	32.901
BİTLİS	358	7.381	23.238	MUĞLA	832	44.470	22.143
BOLU	357	15.994	10.379	MUHTELİF İLLER*	162	124.008	11.274
BURDUR	328	7.496	4.990	MUŞ	205	1.589	12.110
BURSA	4.099	244.548	94.815	NEVŞEHİR	424	6.422	5.042
ÇANAKKALE	353	25.100	8.556	NİĞDE	415	34.808	11.231
ÇANKIRI	297	13.591	8.337	ORDU	329	9.488	18.458
ÇORUM	478	12.648	8.900	OSMANİYE	331	7.779	7.625
DENİZLİ	1.315	34.226	18.671	RİZE	141	2.937	2.579
DİYARBAKIR	1.769	23.579	102.282	SAKARYA	966	84.810	32.462
DÜZCE	487	26.986	16.505	SAMSUN	794	30.670	20.281
EDİRNE	217	7.803	6.667	SİİRT	170	2.449	9.546
ELAZIĞ	484	16.702	20.801	SİNOP	186	5.019	6.784
ERZİNCAN	227	11.136	7.672	SİVAS	490	13.453	14.648
ERZURUM	462	10.487	15.904	ŞANLIURFA	1.598	33.513	66.916

* Muhtelif iller kapsamındaki yatırımların ne kadarının hangi ilimizle ilgili olduğunu belirlemekte zorluklar bulunmaktadır, bu nedenle il bazındaki rakamlara dahil edilmemektedir.

Yatırımın Yeri	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam	Yatırımın Yeri	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam
ESKİŞEHİR	876	39.451	20.847	ŞIRNAK	358	4.609	21.072
GAZİANTEP	2.128	126.094	49.300	TEKİRDAĞ	1.611	119.853	48.613
GİRESUN	245	5.190	9.669	TOKAT	400	6.307	23.518
GÜMÜŞHANE	71	2.513	996	TRABZON	293	6.792	6.482
HAKKARİ	66	1.105	1.826	TUNCELİ	42	587	1.593
HATAY	600	64.962	16.433	UŞAK	540	15.076	7.726
İÇDIR	101	882	5.555	VAN	483	9.033	35.065
ISPARTA	477	10.318	6.156	YALOVA	425	53.102	36.449
İSTANBUL	8.277	375.463	254.988	YOZGAT	299	10.407	6.895
İZMİR	3.971	175.367	103.918	ZONGULDAK	285	193.116	10.175
TÜRKİYE	70.730	3.555.232	2.192.032	TÜRKİYE	70.730	3.555.232	2.192.032

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verileri, 2023

Tablo 4'te belge sayılarına göre ilk ve son 8 il verilmiştir. Bursa ili, 4.099 belge sayısı ile Türkiye'de 3. sırada yer almaktadır. Bu durum Bursa'nın; sanayi altyapısı, lojistik avantajları ve coğrafi konumu gibi faktörlerle birlikte ekonomik açıdan güçlü bir il olduğunu yansıtmaktadır. Tablodan da görüldüğü gibi üst sıralarda ülkenin nüfus ve gelişmişlik bakımından önde olan illeri yer almıştır. TR41 Bölgesi illerinden Eskişehir ili 24. sırada ve Bilecik ili 43. sırada yer almaktadır. Listenin son sıralarında ise daha çok Doğu ve Kuzey Anadolu'daki iller sıralanmıştır.

Tablo 4: Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri Sayısına Göre İller

Belge Sayılarına Göre (2015-2023)			
İlk 8 il ve TR 41		Son 10 il	
Yatırımın Yeri	Belge Adedi	Yatırımın Yeri	Belge Adedi
İSTANBUL	8.277	KARABÜK	139
ANKARA	4.141	KARS	124
BURSA	4.099	BARTIN	102
İZMİR	3.971	İÇDIR	101
KONYA	3.145	ARTVİN	98
ANTALYA	2.879	BAYBURT	79
KOCAELİ	2.426	GÜMÜŞHANE	71
GAZİANTEP	2.128	HAKKARİ	66
ESKİŞEHİR	876	TUNCELİ	42
BİLECİK	406	ARDAHAN	30
TÜRKİYE	70.730	TÜRKİYE	70.730

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verileri, 2023

Teşvik Belgeli yatırımların sabit yatırım tutarlarına bakıldığında Bursa ili 244,55 Milyar TL'lik sabit yatırım tutarı ile İstanbul'dan sonra 2. sırada yer almaktadır. Eskişehir ili 25. sırada yer alırken, hemen arkasından Bilecik 26. sıra ile Eskişehir'i takip etmektedir. Bursa'nın hem belge adetinde hem de sabit yatırım tutarında diğer TR41 illerine göre ön sıralarda olmasının sebeplerini yerleşik sanayi kültürünün gelişmiş olması, lojistik açıdan otoyol, liman ve demiryolu bağlantılarının bulunması ve coğrafi konumu açısından avantajlı durumda olması olarak özetlenebilir. Son 10 il listesine baktığımızda da Ardahan, Tunceli, Bayburt ve Hakkâri gibi iller yer almaktadır.

Tablo 5: Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri Yatırım Tutarlarına Göre İller

Sabit Yatırım Tutarlarına Göre (2015-2023)			
İlk 8 İl ve TR41		Son 10 İl	
Yatırımın Yeri	Sabit Yatırım (Milyon TL)	Yatırımın Yeri	Sabit Yatırım (Milyon TL)
İSTANBUL	375.463	RİZE	2.937
BURSA	244.548	BAYBURT	2.609
ZONGULDAK	193.116	GÜMÜŞHANE	2.513
KOCAELİ	181.622	KARS	2.483
İZMİR	175.367	SIİRT	2.449
ANKARA	169.204	MUŞ	1.589
MERSİN	152.018	HAKKARİ	1.105
ADANA	143.183	IĞDIR	882
ESKİŞEHİR	39.451	TUNCELİ	587
BİLECİK	38.279	ARDAHAN	393
TÜRKİYE	3.555.232	TÜRKİYE	3.555.232

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verileri, 2023

Teşvik belgeli yatırımlarda istihdam sayıları göz önüne alındığında ise; Bursa İli 94.815 kişi istihdam ile ülke sıralamasında 5. sırada, Eskişehir ili 20.847 kişi istihdam ile 29. sırada ve Bilecik ili 12.464 kişi ile 43. sırada yer almaktadır. İstihdam sayılarında Diyarbakır, Mardin ve Batman gibi doğu illerindeki rakamların yüksekliği dikkat çekicidir. Gümüşhane, Ardahan, Bayburt, Tunceli ve Hakkâri illeri ise belge sayısı ve sabit yatırım tutarlarında olduğu gibi istihdam sayısında da son sıralarda yer almaktadır.

Tablo 6: Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri İstihdam Sayılarına Göre İller

İstihdam Sayılarına Göre (2015-2023)			
İlk 8 İl ve TR41		Son 10 İl	
Yatırımın Yeri	İstihdam	Yatırımın Yeri	İstihdam
İSTANBUL	254.988	KARAMAN	4.841
İZMİR	103.918	KIRŞEHİR	4.553
DİYARBAKIR	102.282	KARABÜK	3.363
ANKARA	99.893	RİZE	2.579

BURSA	94.815	ARTVİN	2.013
BATMAN	92.014	HAKKARİ	1.826
MARDİN	79.510	TUNCELİ	1.593
KOCAELİ	67.674	BAYBURT	1.517
ESKİŞEHİR	20.847	ARDAHAN	1.314
BİLECİK	12.464	GÜMÜŞHANE	996
TÜRKİYE	2.192.032	TÜRKİYE	2.192.032

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verileri, 2023

3.2. Yabancı Sermayeli Yatırım Teşvik Belgelerinin Dağılımı

Sermaye türlerine göre teşvik belgeleri değerlendirildiğinde; Bursa yabancı sermayeli yatırımların belge sayısına göre 4., Eskişehir 14. ve Bilecik ise 19. sırada yer almaktadır. İstihdam sayılarına göre Bursa 4., Eskişehir 15. sırada ve Bilecik 28. sıradadır. Yatırım tutarına göre ise Bursa 2., Eskişehir 15. ve Bilecik 26. sırada yer almaktadır. Tablo 7’de dikkat çeken nokta, Nükleer Enerji Santrali Tesisi yatırımı ile Mersin ilinin sabit yatırım tutarında ilk sırada yer almasıdır. Ayrıca, İstanbul, Kocaeli ve İzmir gibi büyük metropollerin yabancı sermayeli yatırımlar açısından önde olması, bu illerin uluslararası ticaret ve yatırım açısından önemini vurgulamaktadır.

Tablo 7: Yabancı Sermayeli Teşvik Belgelerinin İlk 8 İl ve TR41 Bölgesi Dağılımı

Yabancı Sermayeli Teşvik Belgelerinin Dağılımı (2015-2023)					
Belge Sayısına Göre İlk 8 İl ve TR41		Yatırım Tutarına Göre İlk 8 İl ve TR41		İstihdam Sayısına Göre İlk 8 İl ve TR41	
Yatırımın Yeri	Yabancı Sermayeli Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Yabancı Sermayeli Sabit Yatırım (Milyon TL)	Yatırımın Yeri	İstihdam Kişi Sayısı
İSTANBUL	376	MERSİN	80.269	İSTANBUL	25.209
KOCAELİ	315	BURSA	67.796	KOCAELİ	17.303
İZMİR	261	KOCAELİ	67.297	İZMİR	14.244
BURSA	223	ADANA	45.921	BURSA	13.000
ANKARA	139	İSTANBUL	45.458	AKSARAY	5.851
TEKİRDAĞ	134	MUHTELİF İLLER	35.139	VAN	5.671
MANİSA	117	HATAY	35.119	SAKARYA	5.253
GAZİANTEP	114	ANTALYA	29.216	MERSİN	4.888
ESKİŞEHİR	52	ESKİŞEHİR	8.691	ESKİŞEHİR	2.633
BİLECİK	29	BİLECİK	2.084	BİLECİK	1.163

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verileri, 2023

Yabancı sermayeli teşvik belgelerinin sıralamasında en sonda yer alarak hiç yatırım almayan iller; Ardahan, Bitlis, Gümüşhane, Hakkâri, Karabük, Tunceli ve Muş illeridir. Karabük’ün batıda kalan tek il olmasına rağmen yabancı yatırımcı almamasının sebepleri; demir çelik sektörüne

bağımlı ekonomik yapı, yatırım arazilerinin çok olmaması, arazi yapısının elverişli olmaması ve pazara uzaklık şeklinde sıralanabilir. Ağrı, Bingöl, Siirt ve Sinop gibi iller ise sadece 1 yabancı yatırım almışlardır.

3.3. Yatırımın Cinsine Göre Yatırım Teşvik Belgelerinin Dağılımı

Teşvik Belgeli Yatırımları cinslerine göre Komple Yeni Yatırım, Tevsi (kapasite artırımı) ve Diğer Yatırımlar olarak 3 ana gruba ayırmak mümkündür. Bu çalışmada en yaygın şekilde teşvik başvurusu yapılan komple yeni yatırımlar ile tevsi yatırımlar ayrı değerlendirilmiş, geriye kalan yatırım cinsleri diğer başlığı altında verilmiştir.

Yatırımın cinsine göre teşvik belgelerinin dağılımı verilerinde de (Tablo 8) görüldüğü gibi, Bursa ili ilk sıralarda yer almaktadır. Komple yeni yatırımlar başlığında Bursa 5., Eskişehir 27. ve Bilecik 46. sırada yer almaktadır. Tevsi yatırımlar belge sayısında Bursa 2., Eskişehir 14. ve Bilecik 36. sıradadır. Diğer yatırımlar belge sayısında Bursa 4., Eskişehir 21. ve Bilecik 27. sırada yer almaktadır. Bilecik; Eskişehir ve özellikle Bursa'ya göre geri sıralarda yer alsa da nüfus büyüklüğü bakımından kıyaslandığında oldukça iyi bir konumda olduğu değerlendirilebilir.

Tablo 8: Yatırımın Cinsine Göre Teşvik Belgelerinin İlk 8 İl ve TR41 Bölgesi Dağılımı

Yatırımın Cinsine Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı (2015-2023)					
Komple Yeni Yatırım		Tevsi Yatırımlar		Diğer Yatırımlar	
Yatırımın Yeri	Komple Yeni Yatırım Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Tevsi Yatırımlar Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Diğer Yatırımlar Belge Sayısı
İSTANBUL	3.694	İSTANBUL	3.932	İSTANBUL	651
ANKARA	2.384	BURSA	2.088	İZMİR	351
ANTALYA	2.329	ANKARA	1.515	ANTALYA	312
İZMİR	2.141	İZMİR	1.479	BURSA	276
BURSA	1.735	KONYA	1.303	KOCAELİ	253
KONYA	1.684	KOCAELİ	1.142	ANKARA	242
DİYARBAKIR	1.448	TEKİRDAĞ	738	TEKİRDAĞ	178
GAZİANTEP	1302	GAZİANTEP	656	GAZİANTEP	170
ESKİŞEHİR	509	ESKİŞEHİR	295	ESKİŞEHİR	72
BİLECİK	272	BİLECİK	91	BİLECİK	43
TÜRKİYE	44.527	TÜRKİYE	21.135	TÜRKİYE	5.068

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verileri, 2023

Yatırımın cinsine göre teşvik belgelerinin illere göre dağılımı ile en az yatırım alan iller benzerlik göstermektedir. Belge sayısı, sabit yatırım tutarı vb. istatistiklerde alt sıralarda yer bulan Ardahan, Bayburt, Tunceli, Hakkâri, Gümüşhane ve Iğdır illeri yatırım cinsine göre teşvik belgesi sayısı sıralamasında da son sıralarda yer almaktadırlar.

Tablo 9: Yatırımın Cinsine Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı (Son 10 İli)

Yatırımın Cinsine Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı (2015-2023)					
Komple Yeni Yatırım Son 10 İli		Tevsi Yatırımlar Son 10 İli		Diğer Yatırımlar Son 10 İli	
Yatırımın Yeri	Komple Yeni Yatırım Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Tevsi Yatırımlar Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Diğer Yatırımlar Belge Sayısı
RİZE	106	MUŞ	14	ERZİNCAN	5
KARABÜK	94	IĞDIR	12	HAKKARİ	5
ARTVİN	87	SIİRT	12	KİLİS	5
IĞDIR	86	GÜMÜŞHANE	10	ARTVİN	4
BAYBURT	76	KARS	8	GÜMÜŞHANE	4
BARTIN	65	ARTVİN	7	MUŞ	4
HAKKARİ	58	TUNCELİ	5	IĞDIR	3
GÜMÜŞHANE	57	HAKKARİ	3	ARDAHAN	2
TUNCELİ	35	ARDAHAN	2	TUNCELİ	2
ARDAHAN	26	BAYBURT	2	BAYBURT	1
TÜRKİYE	44.527	TÜRKİYE	21.135	TÜRKİYE	5.068

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verileri, 2023

3.4. Sektörlere Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı

Teşvik belgelerinin sektörlere göre dağılımına bakıldığında, Bursa ili imalat sektöründe 2. sırada, enerji ve hizmetler sektöründe ise 6. sırada yer almaktadır. Bursa madencilik ve tarım sektöründe ilk 10'da yer alma durumunu koruyamamakta; sırasıyla 13. ve 17. sıralarda yer almaktadır. Eskişehir madencilik sektöründe 10. sırada, enerji sektöründe 16. sırada, imalat sektöründe 23., tarım sektöründe 24. ve hizmetler sektöründe 33. sıradadır. Bilecik ise; yatırım teşvik belge sayısına göre iller sıralamasında madencilik sektöründe 19. sırada, enerji sektöründe 29. sırada, imalat sektöründe 45. sırada, tarım sektöründe 50. sırada ve hizmetler sektöründe ise 77. sıradadır. İstanbul; imalat ve hizmetler sektöründe ilk sırada yer alırken, enerji sektöründe Konya, madencilik sektöründe Afyonkarahisar, tarım sektöründe ise Antalya ön plana çıkmaktadır.

Tablo 10: Sektörlere Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı (İlk 8 İli ve TR41 Bölgesi İlleri)

Sektörlere Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı (2015-2023)									
ENERJİ SEKTÖRÜ		HİZMETLER SEKTÖRÜ		İMALAT SEKTÖRÜ		MADENCİLİK SEKTÖRÜ		TARIM SEKTÖRÜ	
Yatırımın Yeri	Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Belge Sayısı
KONYA	793	İSTANBUL	1.412	İSTANBUL	6.724	AFYON-KARAHİSAR	180	ANTALYA	1.405
ANKARA	652	ANTALYA	723	BURSA	3.291	MUĞLA	103	MERSİN	400
İZMİR	632	ANKARA	666	ANKARA	2.754	DENİZLİ	95	ADANA	212
KAYSERİ	433	İZMİR	590	İZMİR	2.582	BURDUR	71	İZMİR	111
AFYON-KARAHİSAR	421	MUĞLA	329	KOCAELİ	2.033	BALIKESİR	59	AFYON-KARAHİSAR	97

BURSA	411	BURSA	323	KONYA	1.995	İZMİR	56	MUĞLA	86
MANİSA	385	DİYARBAKIR	319	GAZİANTEP	1.584	ISPARTA	54	BALIKESİR	62
GAZİANTEP	366	MERSİN	319	TEKİRDAĞ	1.376	ESKİŞEHİR	42	BURSA	33
ESKİŞEHİR	242	ESKİŞEHİR	90	ESKİŞEHİR	477	BURSA	41	ESKİŞEHİR	25
BİLECİK	138	BİLECİK	25	BİLECİK	202	BİLECİK	32	BİLECİK	9

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verileri, 2023

Sektörlere göre en az yatırım alan illere bakıldığında enerji sektöründe Şırnak, hizmetler sektöründe Artvin, imalat sektöründe Bartın, madencilik sektöründe Bayburt, tarım sektöründe ise Ardahan en az teşvik belgesi alan iller olmuştur.

Tablo 11: Sektörlere Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı (Son 10 İli)

Sektörlere Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı (2015-2023)									
ENERJİ SEKTÖRÜ		HİZMETLER SEKTÖRÜ		İMALAT SEKTÖRÜ		MADENCİLİK SEKTÖRÜ		TARIM SEKTÖRÜ	
Yatırımın Yeri	Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Belge Sayısı	Yatırımın Yeri	Belge Sayısı
ŞIRNAK	15	ARTVİN	32	BARTIN	56	BAYBURT	1	ARDAHAN	2
MUŞ	13	SİNOP	31	İĞDIR	56	KİLİS	1	GİRESUN	2
ORDU	10	BARTIN	30	BURDUR	55	MUŞ	1	KARABÜK	2
BARTIN	9	BURDUR	30	KARS	38	İĞDIR	-	KİLİS	2
GÜMÜŞHANE	7	GÜMÜŞHANE	30	ARTVİN	31	KARS	-	GÜMÜŞHANE	1
ARDAHAN	6	BİLECİK	25	GÜMÜŞHANE	24	RİZE	-	KARS	1
İĞDIR	5	TUNCELİ	22	HAKKARİ	21	SİNOP	-	ŞIRNAK	1
RİZE	4	BAYBURT	13	TUNCELİ	13	TRABZON	-	BAYBURT	-
HAKKARİ	2	ARDAHAN	10	BAYBURT	12	TUNCELİ	-	HAKKARİ	-
TUNCELİ	2	KİLİS	10	ARDAHAN	11	YALOVA	-	MUŞ	-

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verileri, 2023

3.5. Teşvik Belgesi Yatırımların Yıllara Göre Yatırım Büyüklükleri

Yıllara göre yatırım büyüklükleri incelendiğinde (Tablo 12) Bursa ilinin toplamda iller içerisinde 2. sırada yer aldığı görülmektedir. Bu kategoride Eskişehir 24., Bilecik ise 25. sıradadır. Zonguldak ili 2022 yılında Çaycuma ilçesinde bulunan Filyos Doğalgaz İşleme Tesisi yatırımı ile toplam büyüklükte büyük bir sıçrama gerçekleştirmiş ve 3. sıraya yükselmiştir.

Belge sayılarında yine önlere yer almayan Mersin ili 2017 yılındaki büyük enerji yatırımı ile genel toplamda 7. sırada yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 2018 yılında yatırım tutarları açısından bir sıçrama yaşandığı da göze çarpmaktadır. Bunun nedeni 2018 yılında yapılan yatırım teşvik kararındaki değişikliklerdir. Bu değişiklikler ile teşvik kapsamı genişletilmiş, uygulamada bazı kolaylıklar getirilmiş ve teşvik başvurularında elektronik sisteme geçiş yapılmıştır.

Tablo 12: Yatırımlarda İlk 8 ve TR41 Bölgesinin Yıllara Göre Teşvik Belgeli Yatırım Büyüklükleri

Yıllara Göre Teşvik Belgeli Yatırım Büyüklükleri (Milyon TL)										
İller / Yıllar	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	TOPLAM
İSTANBUL	11.306	35.505	18.798	52.145	62.804	53.156	51.718	45.965	43.066	375.463
BURSA	2.028	6813	7.470	16.102	24.207	63.127	33.720	66.450	24.631	244.548
ZONGULDAK	275	264	756	364	739	1.977	9.332	178.146	1.263	193.116
KOCAELİ	2.184	5.812	8.698	26.064	12.377	23.433	51.669	36.572	14.814	181.622
İZMİR	4.417	1.991	15.133	14.439	16.596	21.027	27.801	53.137	20.826	175.367
ANKARA	6.983	3.016	9.454	17.710	25.080	19.914	26.176	34.972	25.898	169.204
MERSİN	11.622	1.1308	77.638	1.014	13.741	4.678	17.856	9.696	14.464	152.018
ADANA	2.882	12.541	2.132	7.140	3.013	9.960	61.423	15.125	28.967	143.183
ESKİŞEHİR	886	2.561	2.570	1.523	4.746	4.430	7.710	9.976	5.049	39.451
BİLECİK	235	221	1.558	2.180	2.414	8.386	10.618	9.365	3.302	38.279
TÜRKİYE	119.141	129.438	240.394	268.272	323.217	490.085	546.905	912.849	524.932	3.555.232

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verileri, 2023

4. SONUÇ

Ülkeler tarafından yürütülen teşvik politikası ve araçlarının yatırım kararları üzerinde önemli bir etkisi vardır. Teşvikler, serbest piyasa ekonomisine devletin müdahalede bulunduğu en etkili araçlardır. Gelişmiş ülkeler; AR-GE faaliyetlerini özendirmek, çevreyi korumak ve bölgelerarası dengesizlikleri gidermek suretiyle ekonomik gelişmeyi sürdürmek, uluslararası alanlarda rekabet güçlerini korumak ve sermaye çıkışını önlemek için teşvikleri kullanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ise; serbest piyasa ekonomisinin oluşturduğu yapısal sorunların çözümüne yönelik olarak yatırımların, üretimin ile ihracatın artırılması, yatırım ve iş ortamı açısından cazip konuma gelerek uluslararası planda avantajlı konum elde etmek ve doğrudan yabancı yatırımlardan en üst düzeyde pay alabilmek için teşvikleri kullanmaktadır.

Ülkemizdeki en önemli sorunlardan biri bölgelerarası gelişmişlik farklarının olmasıdır. Ekonomik yönden kaynakların dağılımında sektörel, coğrafi ve bölgesel dengesizlikler söz konusudur. Bu dengesizlikler sosyal, siyasal ve kültürel sorunları da beraberinde getirmektedir. Yatırım teşvikleri bölgesel dengesizliğin giderilmesinde katkı sağlayabilen en önemli araçlardan biridir. Ülkemizde yatırım teşvik sistemi, kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların; katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesi, üretim ve istihdamın artırılması, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek bölgesel, öncelikli ve stratejik yatırımların özendirilmesi, uluslararası doğrudan yatırımların artırılması, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla oluşturulmuştur.

TR41 Bölgesi illeri yatırım teşvik sistemi içinde belge adedi olarak ülke toplamının yaklaşık %8'i oranında pay almaktadır. Bu oran istihdamda yaklaşık %6, sabit yatırım tutarında ise %9 olmaktadır. Bilecik ekonomisindeki en önemli sektörler seramik ve mermer sektörleridir. Bunların yanı sıra makine-metal, gıda-içecek gibi sektörler de ilin ekonomisinde önemli bir yer edinmektedir. Bilecik'te 7 adet OSB faaliyet göstermektedir. Gölpaazarı'nda kurulması planlanan Gıda OSB gibi ihtisas OSB çalışmaları hızla devam etmektedir. Sektörel dağılım incelendiğinde

2022 yılında sanayi sektörünün payı %53,8 ile Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Aynı dönemde Türkiye ortalaması %31 civarındadır. Gerek konum avantajı gerekse yeni sanayi alanlarıyla Bilecik yatırım çekmeye devam edecektir.

Eskişehir, Türkiye'nin en büyük ikinci organize sanayi bölgesine sahip olan, katma değerli sanayisi ve zengin yeraltı kaynakları ile dikkat çeken bir il olup sektörel iş kümeleri, iş birliği ağları ile üniversite ve sanat şehridir. Havacılık, raylı sistemler, savunma sanayi, gıda, tekstil, makine- metal ve beyaz eşya sektörleri ön planda olan Eskişehir kara, demiryolu ve hava ulaşımı bakımından önemli imkanlara sahiptir. Eskişehir Organize Sanayi Bölgesinde genişleme çalışmaları, Beylikova İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi ve Sivrihisar Organize Sanayi Bölgesinde ise yatırımlar devam etmektedir. Eskişehir'in sektörel dağılımına bakıldığında sanayi sektörü bakımından Eskişehir %47 oranı ile Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Bursa, ülkemizin önemli üretim merkezlerinden biridir. Türkiye' deki tüm imalat sektörü yatırımlarının yaklaşık %8'i Bursa'ya yapılmakta ve imalat sektörü yatırımlarında İstanbul'dan hemen sonra 2. sırada yer almaktadır. Bursa, belge sayısı, istihdam ve sabit yatırım tutarlarını içeren her üç parametrede de ülke toplamının %5'i oranında pay alarak yatırımcıları cezbetmektedir. Ancak verimli tarım alanlarının yer aldığı il sınırları içerisinde yeni sanayi alanlarında kısıtlar olduğundan yatırım türlerinin komple yeni yatırımlar yerine daha çok modernizasyon ve tevsi yatırımlar olduğunu söylemek mümkündür.

TR41 Bölgesi konumu ve kaynakları itibarıyla yatırımcının dikkatini çeken bir bölgedir. TR41 Bölgesi tamamlanması planlanan otopan ve yüksek hızlı trenin liman bağlantıları ile yeni yatırımlar açısından yatırımcıların dikkatini çekmekte ve bölge yatırımcılar için daha cazip hale gelmektedir. Bölgenin mevcut durumunu kaybetmemek ve daha da iyi bir konuma gelebilmek için uluslararası rekabet avantajına sahip olacağı sektör ve ürünleri belirlemeli, mevcut sektörlerin dönüşümünü uluslararası rekabete uygun olarak sağlamalı; günümüz koşullarına uygun yüksek teknolojili ürünlerin üretimini sağlayacak ekosistemi ve endüstri alanları oluşturmalıdır.

KAYNAKÇA

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü Veri Tabanı, 2015-2023 Verileri,
<https://sanayi.gov.tr/istatistikler/yatirim-istatistikleri/mil304021615>

TR 41 BÖLGESİ İLLERİ
TEŞVİK BELGELİ
YATIRIMLARIN
ANALİZİ

Bursa Merkez Ofis

İşıktepe OSB Mahallesi Arıtma Caddesi No:22 16215
Nilüfer/Bursa TÜRKİYE

Tel: 0 224 211 13 27 Faks: 0 224 211 13 29
E-Posta: bebka@bebka.org.tr
KEP Adresi: bebka@hs01.kep.tr

bebka.org.tr

INVEST Bursa
IN BURSA Yatırım
Destek Ofisi

INVEST Eskişehir
IN ESKİŞEHİR Yatırım
Destek Ofisi

INVEST Bilecik
IN BİLECİK Yatırım
Destek Ofisi